

PM
2006-05-15

Till Högskoleverket

Gemensamt yttrande avseende möjligheten till licentiatantagning

Håkan Lane, ordförande, Chalmers Doktorandsektion
Sveriges Doktorandförening, Sveriges universitetslärarförbunds (SULF) doktorandsektion

Sammanfattning

Det är vår gemensamma ståndpunkt att möjligheten till licentiatantagning bör avskaffas.

Principiellt anser vi att syftet med licentiatantagningen i grunden är positivt. Dessvärre har missbruket inom vissa lärosäten haft negativa konsekvenser för forskarutbildningen och forskarstuderande som inte kan uppvägas av licentiatantagningens positiva effekter. Detta föranleder oss att å det bestämdaste förorda att den rätt att anta forskarstuderande endast med syfte att avlägga licentiatexamen som infördes år 2002 nu dras in och att de tidigare reglerna således åter skall gälla.

Uppskattningsvis en femtedel av doktorandkollektivet påverkas negativt av att ett mindre antal institutioner och lärosäten satt i system att *i huvudsak* – istället för undantagsvis – antaga forskarstuderande till licentiatexamen. Detta är inte acceptabelt.

Bakgrund

Sedan år 2002 har det varit möjligt för lärosätena att anta doktorander till forskarutbildningen i syfte att enbart erlagga licentiatexamen. I proposition 2001/2002:15 "Den öppna högskolan" anges den främsta orsaken vara att yrkesverksamma personer som utför sin forskarutbildning på deltid inte vill eller har möjlighet att satsa på en doktorsgrad. Som en del i dessa personers kompetensutveckling är avläggande av licentiatexamen ett tillräckligt långtgående steg.

I propositionen anges uttryckligen att "det är angeläget att det inte skapas en tvåstegsmodell där studenter regelmässigt först antas till studier för licentiatexamen för att sen eventuellt tillåtas gå vidare till studier för en doktorsexamen. Det är väsentligt att inga negativa konsekvenser för utbildningen till doktorsexamen uppstår."

Principiell inställning

Syftet med licentiatantagningen är vällovligt och skulle säkerligen i sin avsedda form ha blivit ett bra instrument för samverkan mellan å ena sidan akademien och å den andra näringslivet och annan offentlig tjänst. Vi vill särskilt framhålla att detta gäller inte bara för de naturvetenskapliga och tekniska fakulteterna, utan även för de fakulteter som av tradition haft en mycket begränsad licentiatexamen. Med reformen kan också dessa tillhandahålla kompetensutveckling för exempelvis en gymnasielärare eller en advokat som önskar strukturera, fördjupa och offentliggöra sitt yrkeskunnande på forskarnivå utan för den saken skall satsa på en framtida forskarkarriär, däribland de många adjunkter som verkar inom lärarutbildningen.

Vi anser att licentiatexamen även framledes har en funktion att fylla som en möjlig etappavgång för den inte önskar eller har möjlighet att fortsätta till doktorexamen.

Emellertid har mottagandet bland student- och doktorandorganisationerna varit blandat: erfarenheten säger att det vid varje lärosäte finns åtminstone ett par institutioner som brukar utnyttja varje möjlighet till att undanslipa finansieringsansvar för sina doktorander fram till doktorexamen. Risken är uppenbar att en sådan institution antar alla sina forskarstuderande till licentiatexamen med mer eller mindre uttalade löften om att dessa ska få fortsätta till doktorexamen. Underförstått under förutsättning att doktoranden ”håller måttet” och det finns fortsatt finansiering.

I enlighet med detta har många doktorandorganisationer verkat för att antagning till licentiatexamen inte skulle få delegeras till institutionsnivå, utan att sådana beslut ska fattas av fakulteten eller motsvarande nivå. Så har också skett vid ett fåtal lärosäten, vilka också har lyckats hålla en restriktiv nivå. Tyvärr har dock de farhågor som påtalades vid reformens införande till stor del besannats på många andra orter.

Utöver den uppenbara skillnaden i titel och status mellan en doktors- respektive licentiatexamen, är den senare inte lika gångbar för internationell karriär i och med att den endast är känd i ett fåtal länder. Naturligtvis behöver detta inte vara ett problem för den enskilda forskarstuderande, och förmodligen än mindre för den som reformen har i åtanke. En sådan forskarstuderande har ju redan en yrkeskarriär. Däremot är det internationella perspektivet av stor vikt för den vars karriär börjar efter examen. Med tanke på de problem som idag möter en nyutexaminerad doktor på den svenska arbetsmarknaden är det av stor betydelse att det svenska högskolesystemet kan erbjuda utbildningar som leder till internationell konkurrenskraft även för individen.

Resultat

Fyra år efter licentiantagningens införande står följande klart: en misstänkt stor andel forskarstuderande antas till licentiatexamen. För det första är en fjärdedel ”licentiander” inte en undantagsvis antagning – se tabell 1. För det andra är dessa inte heller jämt fördelade över alla fakulteter eller ens vid institutionerna inom en och samma fakultet – se tabell 2. För det tredje är många av dessa ”licentiander” övertygade om att de är antagna till doktorsexamen. Det rör sig endast om en ”övergående formalitet”.

Tabell 1 visar statistiken för 2005 för samtliga svenska högskolor och universitet som antog minst 30 nya forskarstuderande (alla data tagna från Högskoleverkets Nu-databas).

Tabell 1

	Totalt antagna nybörjande forskarstuderande med aktivitet över 1 %	Antagna till lic.	Andel i %
Chalmers Tekniska Högskola	177	47	26,6
Göteborgs Universitet	320	46	14,3
Karlstads Universitet	46	13	28,3
Karolinska Institutet	443	157	35,4
Kungliga Tekniska Högskolan	247	145	58,7
Linköpings Universitet	203	63	31
Luleå Tekniska Universitet	76	69	90,8
Lunds Universitet	337	23	6,8
Mittuniversitetet	52	7	13,4
Stockholms Universitet	286	29	10,2
Sveriges Lantbruksuniversitet	96	26	27,1
Umeå Universitet	177	17	9,6
Uppsala Universitet	278	12	4,3
Växjö Universitet	42	9	21,4
Örebro Universitet	47	14	29,8
Totalt	2827	677	24

Tabell 2 visar statistiken för 2005 års antagning till forskarutbildningen vid Kungliga Tekniska Högskolan (alla data gäller för antagna under 2005, enligt utdrag i april i år).

Tabell 2

Kungliga Tekniska Högskolan - avseende respektive skola	Andel licentiatantagna i %
Arkitektur och samhällsbyggnad	45%
Teknikvetenskap*	44%
Datavetenskap och kommunikation	50%
Elektro- och systemteknik	24%
Informations- och kommunikationsteknik	46%
Kemivetenskap	49%
Bioteknologi	91%
Industriell teknik och management	50%

*Inkluderar bl.a. matematik och fysik.

Det som skulle användas endast i särskilda fall och inte påverka den "reguljära" forskarutbildningen har alltså fått en rejält önskad effekt. Då var fjärde forskarstuderande antas till en kortare utbildning är den systematiska tvåstegsmodellen ett faktum.

Bakomliggande orsaker

Vi anser att ett antal felaktigheter i forskarutbildningens organisation både inbjuder till och gör detta missbruk möjligt.

Ansvar läggs på alldeles för små enheter. Det ekonomiska risktagandet bärs av för små organisatoriska enheter. Då man inte kan förutsäga de finansiella resurserna om några år vågar man inte "ta risken" att garantera resurser fram till doktorsexamen. En större enhet har betydligt större möjligheter att säkerställa de resurserna. Dessutom medför en större enhet också att doktoranderna ingår i ett större nätverk, vilket alltid är en fördel.

För stor fokusering på projekt. En enskild doktorand identifieras alldeles för mycket med sitt projekt. För det fall projektets livslängd är kortare än de fyra till fem år forskarutbildningen normalt varar kan detta bli ett problem. Målsättningen måste istället vara nätverksbildning och att forskarutbildningen verkligen blir en utbildning i forskning – inte en begränsad projektanställning. En forskarstuderande är i den meningen en medarbetare som kan blandas in i flera olika uppdrag. Det är bättre att byta uppgifter än att tvingas sluta. Det är också en anmärkningsvärd inställning att inte vilja bidra till att en påbörjad utbildning kan avslutas med en relevant examen.

Ekonomiska skäl? Vi ställer oss även frågan om ekonomiska skäl i vissa fall kan ligga bakom den utbredda licentiatantagningen. Enligt Högskoleförordningen 5 kap. 4 § måste endast den som är antagen till doktorsexamen anställas de sista två åren. Detta innebär att två efter varandra följande ”licentiander” blir billigare än en doktorand, i och med att utbildningsbidrag normalt sett är ekonomiskt mera förmånligt för lärosätena. Ytterligare problem i sammanhanget för ”licentiander” med utbildningsbidrag är att dessa får svårigheter bl.a. med att kvalificera sig för A-kassa. Också för det fall lärosätet erbjuder anställning under hela forskarutbildningen, blir ”licentianderna” billigare i och med att dessa inte får samma löneutveckling. Även om ett sådant resonemang endast förekommer hos en minoritet bör det fördömas och åtgärdas. Att sätta sin egen verksamhet framför sitt ansvar att utbilda självständiga forskare med goda karriärmöjligheter är fruktansvärt oetiskt.

Kvantitet över kvalitet. Med dagens arbetsmarknad är det i vissa områden inte lämpligt att utbilda så många doktorer. De forskarstuderande får acceptera sämre villkor för att upprätthålla institutionens verksamhet. Det är heller inte bra om forskarutbildningen blir en arbetsmarknadsåtgärd för att gömma undan en arbetslöshet bland de grundutbildade. Om ett lärosäte eller en institution systematiskt väljer att ta in ett större antal personer och enligt ovan koppla dem hårt till enskilda projekt är det av uppenbara skäl svårt att garantera finansiering i fyra eller fem år. En mera hållbar och välplanerad antagning skulle göra det möjligt att ha en beredskap för att finansiering för den tid som eventuellt saknas vid tjänstens inrättande kan erhållas efterhand

Sanktioner

Det måste finnas möjligheter till sanktioner mot de lärosäten och institutioner som bryter mot högskoleförordningen, annars kommer dessa att fortsätta med sin godtyckliga myndighetsutövning i strid med regeringens föreskrifter och intentioner.

I avsaknad av ett sådant sanktionssystem, ser vi som den enda lösningen i frågan om licentiatantagning, att denna möjlighet måste återkallas från lärosätena.

Om möjligheten till licentiatantagning bibehålls bör den kraftigt beskäras så att de ursprungliga intentionerna kan uppfyllas. Emellertid kvarstår risken för mer eller mindre uppfinningsrika tillvägagångssätt från lärosätenas sida för att undandra sig ett finansieringsansvar under hela forskarutbildningen fram till doktorsexamen. För att inte skapa ett sådant oklart system anser vi att det är bättre att återgå till ett system som bygger på att försörja akademien och samhället med kompetens utan att urholka tryggheten för de forskarstuderande.

Rekommendation

Dagens (miss)bruk av licentiatantagning går emot lagstiftarens intentioner. Högskoleverket har tidigare rekommenderat att möjligheten att anta enbart till licentiatexamen borde avskaffas inom teknikvetenskapliga ämnesområden. Vi instämmer i detta, men anser att en sådan rekommendation skall gälla alla ämnesområden och därmed att licentiatantagningen helt och

hållet skall avskaffas. Även om det kan hävdas att det endast är en begränsad andel av lärosätena som ligger bakom detta missbruk drabbas en så stor del av doktorandkollektivet att ett förbud mot antagning enbart till licentiatexamen är den i våra ögon enda godtagbara lösningen.

Vi anser att licentiatexamen även framledes bör finnas kvar, då den fyller en god funktion som en möjlig etappavgång för den inte önskar eller har möjlighet att fortsätta till doktorexamen. Däremot bör denna examen endast kunna ges på begäran av den forskarstuderande själv.

Håkan Lane
ordförande,
Chalmers Doktorandsektion

För Sveriges
Doktorandförening

Carolina Saf
ordförande